

श्रीमते रामानुजाय नमः

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषच्च

वेदोद्धारक श्रीलक्ष्मीहयग्रीव भगवान्

प्रकाशक

श्रीवैष्णव युवा परिषद्, नेपाल
केन्द्रीय समिति

यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदाँश्च प्रहिणोति तस्मै ।

तं ह देवमात्मबुद्धिप्रकाशं मुमुक्षुर्वै शरणमहं प्रपद्ये ॥

श्वेताश्वेतरोपनिषद्, ६-

श्रीमते रामानुजाय नमः

काठमाण्डौ गौशाला बत्तीसपुतलीस्थित श्रीवेङ्कटेश मन्दिर(देवस्थान)का महन्त एवं श्रीवैष्णव आचार्य परिषद्का केन्द्रीय
सदस्य श्री १००८ स्वामी पद्मधराचार्यज्यूका शुभ मंगलानुशासनका साथ प्रकाशित

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषच्च

प्रकाशकः

श्रीवैष्णव युवा परिषद्, नेपाल,
केन्द्रीय समिति

प्रकाशकीय

ऋग्यजुःसामरूपाय वेदाहरणकर्मणे ।

प्रणवोद्गीथवचसे महाश्वशिरसे नमः ॥

वेद, स्मृति, इतिहास, पुराण आदि धर्मग्रन्थहरू नै वैदिक सनातन धर्मका मूल हुन् । अतः वैदिक सनातन धर्मावलम्बीहरूको जीवन यिनै ग्रन्थहरूले निर्दिष्ट गरेको पद्धतिअनुसार चलिआएको छ । यसमा पनि श्रीवैष्णव सम्प्रदाय परम वैदिक सम्प्रदाय भएकोले अनादि कालदेखि नै यस सम्प्रदायका देवकार्य तथा पितृकार्य लगायतका सबै कार्यहरू वैदिक पद्धतिअनुसार हुँदै आएका छन् । त्यसैले श्रीवैष्णव सम्प्रदायका नित्य-नैमित्तिक सबै कर्महरूमा वैदिक मन्त्रहरू उच्चारण गरिन्छन्, सूक्तहरू पाठ गरिन्छन् । यसरी पाठ गरिने सूक्तहरू धेरै छन् जुन सूक्तहरू विभिन्न वेदका विभिन्न शाखाहरूमा छरिएर रहेका छन् । त्यसैले ती सबै सूक्तहरू सबैलाई सहजै उपलब्ध हुन सक्तैनन् । अतः प्रायः प्रतिदिन हरेक वैष्णवका घरघरमा तथा मठ मन्दिरहरूमा पाठ हुने केही प्रसिद्ध सूक्तहरू तथा अतिप्रसिद्ध तैत्तिरीयोपनिषद् समेत समेटेर यो लघु पुस्तक तयार गरिएको छ ।

वैदिक मन्त्र एवं सूक्तहरूको पठन पाठन श्रुतिपरम्पराअनुसार हुनुका साथै विभिन्न वेद र तिनका शाखाहरूको पाठविधि पनि भिन्न भिन्न हुने भएकाले यी सूक्तहरूमा पाठभेद पाइन्छ । त्यसैले यस प्रकाशनमा दिव्यदेशहरूमा हुने पाठपद्धतिलाई नै मुख्य आधार मानेर त्यसैअनुसार प्रकाशन गरिएको छ । साथै पाठभेदलाई पनि पाद-टिप्पणीमा राखिएको छ जसबाट दुवै प्रकारका पाठहरूको ज्ञान हुनेछ । यस पुस्तकमा स्वस्तिवाचन र पुरुषसूक्त शुक्लयजुर्वेद माध्यन्दिन शाखाअनुसार राखिएका छन् भने कृष्णयजुर्वेद तैत्तिरीय शाखा अन्तर्गतको पुरुषसूक्त पनि राखिएको छ । श्रीसूक्तमा धेरै प्रकारका पाठभेदहरू प्रचलनमा रहेका पाइएकाले ऋग्वेद संहितामा जस्तो छ तथा हाम्रो सम्प्रदायअनुसार जति पाठ हुन्छ त्यसैअनुसारले राखिएको छ, साथै अर्को प्रचलित पाठलाई पनि त्यसपछि राखिएको छ । यस्तै प्रकारका पाठभेदहरू अन्य सूक्तहरू तथा उपनिषद्मा पनि पाइन्छन्, अतः यहाँ मूलमा जति पाठहरू राखिएका छन् ती पाठहरू सम्प्रदाय परम्परामा गरिने पाठहरू हुन् तथा पाद टिप्पणीमा रहेका पाठहरू पाठभेद हुन् ।

सूक्तानि तैत्तिरीयोपनिषच्च नामक पुस्तक धेरै वर्ष पहिले श्रीमद्रामानुज वेदविद्याश्रम गैडाकोटबाट प्रकाशित भएको थियो, त्यस्तै यसै प्रकारका अन्य पुस्तकहरू अन्यत्रबाट पनि विभिन्न समयमा प्रकाशित भइसकेका छन् तर ती पुस्तकहरू अहिले उपलब्ध छैनन् तथा पुनः प्रकाशित पनि भएको पाईदैन, अतः सबैलाई अत्यावश्यक यो पुस्तकको साह्रै खाँचो भएकोले श्रीवैष्णव युवा परिषदले विशेष संशोधन गरी प्रकाशन गरेको हो । अतः यसले सबैको खाँचोलाई पूर्ति गर्नेछ भन्ने हाम्रो विश्वास छ । श्रीवैष्णव युवा परिषद्, मकवानपुर जिल्लाका सचिव श्री अनन्त बाँस्कोटले अति परिश्रमका साथ सूक्तहरू संकलन गरेर संस्कृत ९९ नामक फन्टमा टाइप गरी प्रकाशनका लागि तयार गर्नुभएको कम्प्युटर कपी युवा परिषदले प्रकाशनका लागि उहाँसँग अनुमति लिएको थियो तर त्यस फन्टको वर्णविन्यास अलिक भिन्न प्रकारको भएको एवं वेदमा प्रयोग हुने सबै अक्षर तथा संकेतहरू प्रचलित नेपाली फन्टहरूमा नपाइएकाले नेपालमै वैदिक फन्ट निर्माण गरी त्यसै फन्टमा यो पुस्तक तयार गरिएको छ ।^१ फन्ट निर्माणको सबै आर्थिकभार श्रीवेङ्कटेश मन्दिर काठमाण्डौका मठाधीश, श्रीवैष्णव आचार्य परिषद्का सदस्य, हामी युवाहरूका प्रेरणाका स्रोत श्रीपद्मधराचार्य स्वामीज्यूले वहन गरिदिनुभयो । साथै यो पुस्तक प्रकाशनमा लाग्ने आर्थिकभारको वहन पनि श्री स्वामीज्यूकै आज्ञा अनुसार काठमाण्डौ थापाथली निवासी श्रीआत्माराम मुरारका तथा श्रीमती देवनायकी मुरारका रा.दासीले गरिदिनुभयो, जसका कारण यस ग्रन्थको प्रकाशन सम्भव भएको हो । अतः श्री स्वामीज्यूलाई साष्टाङ्ग गर्दै श्री अनन्त बाँस्कोट एवं मुरारका परिवारलाई मंगलानुशासन गर्दछौं । त्यस्तै सम्प्रदाय अनुसारको पाठहरूका बारेमा जानकारी गराएर यस कार्यलाई सफल बनाउन मार्गदर्शन गर्नुहुने श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, पाञ्चाली, विराटनगरका महन्त एवं श्रीवैष्णव परिषद् मोरङ्गका अध्यक्ष श्री अच्युतप्रपन्नाचार्य स्वामीज्यूलाई पनि साष्टाङ्ग गर्दछौं । यसैगरी यो पुस्तक प्रकाशन गर्ने कार्यका सूत्रधार श्रीवैष्णव युवा परिषद्, क्षेत्रीय समिति, वराहक्षेत्रका सचिव श्री रामानुज नेपाललाई पनि मंगलानुशासन गर्दछौं । यसैगरी यो पुस्तक तयार गर्न कम्प्युटर टाइप, सेटिङ एवं डिजाइनिङ आदि कम्प्युटरसँग सम्बन्धित सबै कार्यहरू कुशलताका साथ गर्नुहुने श्रीजयप्रसाद पोखेल (संगीत) लाई

१. यदि कसैलाई यो फन्ट आवश्यक परेमा श्रीवेङ्कटेश मन्दिर बत्तीस पुतली काठमाण्डौमा श्री स्वामीज्यूसँग सम्पर्क गर्नु होला ।

१. स्वस्तिवाचनम् (भद्रसूक्तम्)	१
२. पुरुषसूक्तम् (शुक्लयजुर्वेद)	३
३. पुरुषसूक्तम् (कृष्णयजुर्वेद)	५
४. नारायणानुवाकः	७
५. विष्णुसूक्तम्	९
६. श्रीसूक्तम्	१०
७. भूसूक्तम्	१३
८. नीलासूक्तम्	१४
९. शान्तिपञ्चकम्	१५
१०. नारायणोपनिषद्	१७
११. तैत्तिरीयोपनिषद्	१९

॥ ॐ ॥

॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

स्वस्तिवाचनम् (भद्रसूक्तम्)

हरिः ॐ आनो भद्राः कर्तवो यन्तु विश्वतो दब्धासोऽपरीतासोऽदभिदः । देवानो यथा
सदमृदवृधेऽसन्नप्रायुवोरक्षितारो दिवेदिवे ॥१॥ देवानाम्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानां रातिरभिनोनिर्वर्त्तताम् ।
देवानां सख्यमुपसेदिमा द्वयन्देवान् आयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥२॥ तान्पूर्व्या निविदाहूमहे
द्वयम्भर्गमित्त्रमदितिन्द्रक्षमसिधम् । अर्घ्यमणं वरुणं सोममश्निवना सरस्वतीनः सुभगामयस्करत् ॥३॥ तन्नोव्वातो
मयोभुव्वातु भेषजन्तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः । तद्ग्रावाणः सोमसुतोमयोभुवस्तदश्निवना शृणुतन्धिष्या युवम् ॥४॥
तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिर्ऋधयज्जिन्वमवसेहूमहेव्वयम् । पूषानोयथाव्वेद सामसदवृधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥५॥
स्वस्तिनोऽन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्योऽरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥६॥ पृषदश्वा
मरुतः पृश्निमातरः शुभं य्वावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वामनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवाऽवसागमन्निह ॥७॥
भद्रङ्कर्णोभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्धयत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेमहि देवहितं यदायुः ॥८॥
शतमिन्नुशरदोऽन्ति देवा यत्रानश्चक्रा जरसन्तनूनाम् । पुत्रासो यत्रपितरो भवन्तिमानो मद्भ्यारौरिषतायुर्गन्तौ ॥९॥

अ॒दि॒ति॒र्घो॒रदि॒तिर॒न्तरि॒क्षम॒दि॒तिर्मा॒ता स॒पि॒तास॒पु॒त्रः । वि॒श्वे॒दे॒वाऽअ॒दि॒तिः प॒ञ्च॒ज॒नाऽअ॒दि॒तिर्ज॒तम॒दि॒ति ज॒र्ज॒नित्व॑म् ॥१०॥
त॒प॒त्क्नी॑भि॒रनु॑गच्छे॒मदे॒वाः पु॒त्रैर्भ्रा॑तृ॒भिरु॒तवा॒हिर॑ण्यैः । नाक॑ङ्गृ॒भ्याना॑सु॒कृ॒तस्य॑लो॒के तृ॒तीये॑ पृ॒ष्ठेऽअ॒धि॒रो॒च॒ने॒दिवः॑ ॥११॥
द्यौः॑शा॒न्तिर॒न्तरि॒क्षं शा॒न्तिः पृ॒थि॒वी शा॒न्तिरा॒पः शा॒न्तिरो॒षध॑यः शा॒न्तिः । व॒न॒स्प॒तयः॑ शा॒न्तिर्वि॒श्वे॒दे॒वाः शा॒न्तिर्ब्र॒ह्म॒शा॒न्तिः
स॒र्व्वं शा॒न्तिः शा॒न्तिरि॒व शा॒न्तिः सा॒माशा॒न्तिरि॒धि ॥१२॥

ॐ य॒तो॒य॒तः स॒मी॒ह॒से त॒तो॒नो॒ऽअ॒भय॑ङ्कुरु । श॒त्रुः कुरु॑प्र॒जाभ्यो॑भय॒न्नः प॒शुभ्यः॑ ॥१३॥

॥ इति स्वस्तिवाचनम् ॥

पुरुषसूक्तम्

(शुक्लयजुर्वेद-माध्यन्दिनशाखा अध्यायः - ३१)

हरिः ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् । सभूमिर्दसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥१॥
पुरुषऽएवेदऽसर्व्व्यदभूतं व्यच्च भाव्यम् । उतामृतत्वस्येशानो यदत्रैनातिरोहति ॥२॥ एतावानस्य महिमातो ज्यार्याँश्चपूरुषः
। पादोऽस्यद्विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥३॥ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः ।
ततोद्विष्वङ् व्यक्रामत्साशनानशनेऽभि ॥४॥ ततोद्विराडजायतद्विराजोऽधिपूरुषः । स जातोऽत्यरिच्यत
पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥५॥ तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतः सम्भृतम्पृषदाज्यम् । पशूँस्ताँश्चक्रे द्वायव्यानारण्या ग्राम्याश्च ये ॥६॥
तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतऽऋचः सामानिजज्ञिरे । छन्दाँसिजज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥७॥ तस्मादश्वाऽअजायन्त येके
चौभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः ॥८॥ तंयज्ञम्बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषज्जातमंग्रतः ।
तेनदेवाऽअयजन्तसाध्याऽऋषयश्च ये ॥९॥ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधाव्यकल्पयन् । मुखद्विर्मस्यासीत्किम्बाहू
किमूरूपादाऽउच्चयेते ॥१०॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः । ऊरूतदस्य यदद्वैश्यः पद्भ्याँशूद्रोऽअजायत
॥११॥ चन्द्रमामनसो जातश्चक्षुः सूर्योऽअजायत । श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्चमुखादग्निरजायत ॥१२॥

नाभ्याऽऽसीदन्तरिक्षं शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत । पद्भ्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँऽऽकल्पयन् ॥१३॥ यत्पुरुषेण हविषा देवा
 यज्ञमतन्वत । वसन्तो स्यासीदाज्यं इग्नीष्मऽइध्मः शरद्धविः ॥१५॥ सप्तास्यासन्नपरिधयस्त्रिः सप्तसमिधः कृताः । देवा
 यद्यज्ञन्तं त्वानाऽअबध्नन् पुरुषम्पशुम् ॥१५॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्म्मणि प्रथमात्र्यासन् ।
 तेह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥१६॥ अद्भ्यः सम्भृतः पृथिव्यै रसाच्च विश्वकर्मणः समवर्तताग्रे ।
 तस्य त्वष्टां द्विदधद्रूपमेति तन्मर्त्यस्य देवत्त्वमाजानमग्रे ॥१७॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णन्तमसः परस्तात् । तमेव
 द्विदित्वा तिमृत्युमेति नात्र्यः पन्थां द्विद्यतेऽयनाय ॥१८॥ प्रजापतिश्चरति गर्भेऽअन्तरजायमानो बहुधा द्विजायते । तस्य योनिं
 परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिन् रहतस्तथुर्भुवनानि विश्वा ॥१९॥ यो देवेभ्यऽआतपति यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातो नमो
 रुचाय ब्राह्मणे ॥२०॥ रुचम्ब्राह्मज्जनयन्तो देवाऽअग्रे तदब्रुवन् । यस्त्वैवं ब्राह्मणो द्विद्यात्तस्य देवाऽअसन्वशे ॥२१॥ श्रीश्च ते
 लक्ष्मीश्च पत्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणिरूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्णन्निषाणामुर्मऽइषाण सर्वलोकम्सऽइषाण ॥२२॥

॥ इति पुरुषसूक्तम् ॥

पुरुषसूक्तम्

(तैत्तिरीयारण्यकम्, तृतीयप्रश्नः)

ॐ तच्छं योरावृणीमहे । गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीं स्वस्तिरस्तुनः । स्वस्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शं नो अस्तु द्विपदै । शं चतुष्पदे ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

हरिः ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्त्वा । अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् । पुरुष एवेदं सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशानः । यदत्रेनातिरोहति । एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाँश्च पूरुषः ॥ १ ॥

पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्यामृतं दिवि । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः । पादोऽस्येहाऽऽभवात्पुनः । ततो विष्वङ् व्यक्रामत् । साशनानशने अभि । तस्माँद्विराडजायत । विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत । पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ २ ॥

यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मश्शरद्भुविः । सप्तास्यासन्परिधयः । त्रिः सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञं तन्वानाः । अबध्नन्पुरुषं पशुम् । तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् । पुरुषं जातमग्रतः ॥ ३ ॥

तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । संभृतं पृषदाज्यम् । पशूँस्ताँश्चके वायव्यान् ।
आरण्यान्ग्राम्याश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे । छन्दाँसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत ॥४॥

तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चौभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः । यत्पुरुषं व्यदधुः ।
कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरू पादावुच्येते । ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः ॥ ५ ॥

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्याँशूद्रो अजायत । चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोः सूर्यो अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च
। प्राणाद्वायुरजायत । नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् । तथा लोकाँ अकल्पयन्
॥६॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसस्तुपारे । सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः । नामानि कृत्वाऽभिवदन्
यदास्तैः । धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते
। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सचन्ते । यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥७॥

अद्भ्यः संभूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणः समवर्तताधि । तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे
। वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ।
प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते ॥८॥

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम् । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातः । नमो रुचाय ब्राह्मणे । रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् । यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन् वशे ॥९॥

हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अश्विनौ व्यात्तम् । इष्टं मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ॥१०॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ ॥ इति पुरुषसूक्तम् ॥

नारायणानुवाकः

हरिः ॐ सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम् । विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं प्रभुम्^१ ॥१॥ विश्वतः परमं नित्यं विश्वं नारायणं हरिम् । विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति ॥२॥ पतिं विश्वस्यात्मेश्वरं^२ शाश्वतं शिवमच्युतम् । नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम् ॥३॥ नारायणपरं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः । नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः ॥४॥ यच्च किञ्चिज्जगत्स्मिन् दृश्यते^३ श्रूयतेऽपि वा ॥^२ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥५॥ अनन्तमव्ययं कविं^४ समुद्रेऽन्तं

१. पदम् ॥ इति पाठभेदः ॥

२. नारायणपरं ब्रह्म....इत्यारभ्य ...श्रूयतेऽपि वा, एतावत्पर्यन्तं क्वचित् -

नारायण परो ज्योतिरात्मा नारायणपरः । नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः । नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः ।

वि॒श्वश॑म्भुवम् । प॒द्म॒को॒श प्र॒तीका॒शं हृ॒दयं॑ चाप्य॒धोमु॑खम् ॥६॥ अ॒धो नि॒ष्ट्यावि॑तस्यान्ते ना॒भ्यामु॑परि तिष्ठ॑ति । हृदयं
तद्विजानीयात् वि॒श्वस्या॑यतनं महत् ॥७॥^१ सन्त॑तं शि॒लाभि॑स्तु लम्ब॑त्याकोशसन्नि॒भम् । तस्यान्ते॑ सुषि॒रं सू॒क्ष्मं तस्मिन्॑ स॒र्व
प्रति॑ष्ठितम् ॥८॥ तस्य॒ मध्ये॑ म॒हान॑ग्निर्वि॒श्वार्चि॑र्वि॒श्वतो॑मुखः । सोऽग्र॑भुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारम॒जरः क॒विः ॥९॥^२ सन्ता॑पयति स्वं
दे॒हमा॑पादतलमस्त॒कम् ।^३ तस्य॒ मध्ये॑ वह्नि॑शिखा अ॒णीयो॑र्ध्वा व्य॒वस्थि॑तः ॥१०॥ नी॒लतो॑यदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखे॒व भा॑स्वरा ।
नी॒वार॒शूक॑वत्तन्वी पी॒ताभा॑स्यात्य॒णूप॑मा^४ ॥११॥ तस्या॑ं शिखाया मध्ये प॒रमा॑त्मा व्य॒वस्थि॑तः । स ब्र॒ह्म स शि॒वः सेन्द्रः
सोऽक्षरः प॒रमः स्व॒राद् ॥१२॥ ऋ॒तं स॒त्यं परं॑ ब्र॒ह्म पु॒रुषं॑ कृष्णपिङ्गलम् । ऊ॒र्ध्वरे॑तं वि॒रूपाक्षं॑ वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमः॑ ॥१३॥^५ ॐ
ना॒रा॒य॒णाय॑ वि॒द्महे॑ वा॒सुदे॒वाय॑ धीमहि । तन्नो॑ वि॒ष्णुः प्र॒चोद॑यात् ॥१४॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ । ॥ इति नारायणानुवाकः ॥

यच्च किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते^१ श्रूयतेऽपि वा ॥ इति पाठभेदः ॥

१. ज्वा॒ल॒मा॒लाकु॑लं भाती वि॒श्वस्या॑यतनं महत् ॥ इति पाठभेदः ।

२. एत॑दनन्तरम् — ति॒र्यगूर्ध्वम॑धश्शायी रश्मयस्तस्य सन्त॑ता ॥ इति पाठभेदः ।

३. मस्त॑कः । इति पाठभेदः ।

४. पी॒ताभा॑स्वत्य॒णूप॑मा । इति पाठभेदः ।

५. वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमो॑ नमः । इति पाठभेदः ।

विष्णुसूक्तम्

ॐ विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममेरजांसि । यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः ॥१॥ ॐ विष्णोरराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः शनज्रैस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥२॥ तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम् । नरो यत्र देवयवो मदन्ति । उरुकमस्य स हि बन्धुरित्था । विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ॥३॥ प्रतद्विष्णुस्तवते वीर्याय । मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु । अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥४॥ परो मात्रया तनुवा वृधान । न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति । उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णोर्देवत्वं परमस्य विथ्से ॥५॥ विचक्रमे पृथिवीमेष एताम् । क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् । ध्रुवासौ अस्य कीरयो जनासः । ऊरुक्षितिं सुजनिमाचकार ॥६॥ त्रिर्देवः पृथिवीमेष एताम् । विचक्रमे शतर्चसं महित्वा । प्रविष्णुस्तु तवसस्तवीयान् । त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नाम ॥७॥ अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्तधामभिः ॥८॥ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पांसुरे ॥९॥ त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । ततो धर्माणि धारयन् ॥१०॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥११॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् ॥१२॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसि सस्समिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥१३॥ पर्याप्त्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽति रात्र उत्तम महर्भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाप्नोति सर्वं जयति ॥ ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति विष्णुसूक्तम् ॥

श्रीसूक्तम्

हरिः ॐ हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह ॥१॥ ताम्म आवह
जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् ॥२॥ अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम् । श्रियं
देवीमुपह्वये श्रीर्मादेवीजुषताम् ॥३॥ कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् । पद्मे स्थितां पद्मवर्णां
तामिहोपह्वये श्रियम् ॥४॥ चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् । तां पद्मिनीमीं शरणमहं
प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ॥५॥ आदित्यवर्णे तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः । तस्य फलानि तपसा
नुदन्तु मायान्तरायाश्च बाह्या अलक्ष्मीः ॥६॥ उपैतु मां दैवसखः कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मिराष्टेऽस्मिन्कीर्तिमृद्धिं
ददातु मे ॥७॥ क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥८॥ गन्धद्वारां दुराधर्षां
नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥९॥ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां
रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः ॥१०॥ कर्दमेन प्रजाभूता मयि संभवकर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम्
॥११॥ आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे । निचदेवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥१२॥ आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं
पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह ॥१३॥ आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां
हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह ॥१४॥ ताम्म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो

दास्योऽश्वान्विन्देयं पुरुषानहम् ॥१५॥ पद्मप्रिये पद्मिनि पद्महस्ते पद्मालये पद्मदलायताक्षि । विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले^१
 त्वत्पादपद्मं मयि सन्निधत्स्व ॥१७॥ श्रियं जात श्रियं आनिर्याय श्रियं वयो जनितृभ्यो दधातु । श्रियं वसाना अमृतत्वमायन्
 भजन्ति सद्यः सविता विदध्यून् । श्रियं एवैनं तच्छ्रियामादधाति । सन्ततमृचा वषट्कृत्यं सन्धत्तं सन्धीयते प्रजया पशुभिः । य
 एवं वेद ।

ॐ महादेव्यै च विद्महे विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

अस्माकं सम्प्रदायानुसारमेतावान् मात्रं पाठः क्रियते, ऋग्वेदसंहितायाञ्च मूलरूपेणश्रीकामः सततं जपेत् (मन्त्रसंख्या
 १६) एतावत्पर्यन्तमेव वर्तते परन्तु अस्माकं देशे इतः परमन्यदपि पाठः प्रचलितो वर्तते, ऋग्वेदसंहितायाञ्च सः पाठः पृथक् रूपेण
 स्थापितो वर्तते, क्वचिच्च लक्ष्मीसूक्तम् इति नाम्ना सः पाठः क्रियते, अतः सोऽपि पाठः अत्र स्थाप्यते, मन्त्रसंख्या तु
 प्रचलितपरम्परानुसारेणैव स्थाप्यते, यथावश्यकं यथावकाशं वा पाठः कर्तव्यः ।

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । श्रियः^१ पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् ॥१६॥ पद्मानने पद्मिनि
 पद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि । विश्वप्रिये विश्वमनोऽनुकूले^२ त्वत्पादपद्मं मयि सन्निधत्स्व ॥१७॥ पद्मानने पद्मऊरू पद्माक्षी
 पद्मसम्भवे । तन्मे भजसि पद्माक्षी येन सौख्यं लभाम्यहम् ॥१८॥ अश्वदायी गौदायी धनदायी महार्धने । धनं मे जुषतां देवि
 सर्वकामांश्च देहि मे ॥१९॥ पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वादिगवेरथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु माम्^३ ॥२०॥
 धनमग्निर्धनं वायुर्धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पतिर्वरुणं धनमश्नुते ॥२१॥ वैनतेय सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा ।
 सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः ॥२२॥ न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः । भवन्ति कृतपुण्यानां भक्तानां
 श्रीसूक्तं जपेत् ॥२३॥ सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगन्धमाल्यशोभे । भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि
 प्रसीद मह्यम् ॥२४॥ विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं देवीं नमाम्यच्युतवल्लभाम् ॥२५॥
 महादेव्यै च विद्महे विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥२७॥ श्रीर्वर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधाच्छोभमानं महीयते
 । धान्यं धनं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥२८॥ ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ ॥ इति श्रीसूक्तम् ॥

१. सूक्तं ॥ इति पाठभेदः ॥

२. विष्णुमनोऽनुकूले ॥ इति पाठभेदः ॥

३. मे । इति पाठभेदः ॥

भूसूक्तम्

ॐ भूमिर्भूम्ना द्यौर्वीरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा । उपस्थे ते देव्यदितेऽग्निमन्त्रादमन्त्राद्यायादधे ॥१॥ आऽयङ्गौः
पृश्निरक्कमीदसनन्मातरं पुनः । पितरं च प्रयन्त्सुवः ॥२॥ त्रिंशद्भाम विराजति वाक्पतङ्गाय शिश्रिये । प्रत्यस्य वहद्युभिः ॥३॥
अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना । व्यख्यन्महिषः सुवः ॥४॥ यत्त्वा कृद्धः परोवर्षमन्युना यदवर्त्या । सुकल्पमग्ने तत्तव
पुनस्त्वोद्दीपयामसि ॥५॥ यत्तै मन्युपरोप्तस्य पृथिवीमनुदध्वसे । आदित्या विश्वे तद्देवा वसवश्च समाभरन् ॥६॥ मेदिनी देवी
वसुन्धरा स्याद्वसुधा देवी वासवी । ब्रह्मवर्चसः पितृणां श्रोत्रं चक्षुर्मनः ॥७॥ देवी हिरण्यगर्भिणी देवी प्रसूवरी । सद्ने सत्यायने
सीद ॥८॥ समुद्रवती सावित्री हनो देवी महाङ्गी^१ । महो^२धरणी महोव्यतिष्ठा शृङ्गे शृङ्गे यज्ञे यज्ञे विभीषिणी^३ ॥९॥ इन्द्रपत्नी
व्यापिनी^४ सुरसरिदिह^५ । वायुमती जलशयनी । श्रियंधाराजा सत्यन्धोपरिमेदिनी । श्वोपरिधत्तङ्गाय^५ ॥१०॥ विष्णुपत्नीं मही

१. मद्यवी ॥ इति पाठभेदः ॥

२. मही ॥ इति पाठभेदः ॥

३. व्याजनी ॥ इति पाठभेदः ॥

४. सुरसिह ॥ इति पाठभेदः ॥

५. श्वोपरिधत्तं परिगाय ॥ इति पाठभेदः ॥

दे॒वी मा॒ध॒वी मा॒ध॒व॒प्रि॒याम् । लक्ष्मीप्रि॒यस॒खी दे॒वी न॒मा॒म्य॒च्यु॒त॒व॒ल्ल॒भाम् ॥११॥ ॐ ध॒नु॒र्ध॒रायै वि॒द्महे॑ स॒र्वसि॒द्धयै च॑ धीमहि ।
तन्नो॑ ध॒रा प्र॒चो॒दया॑त् ॥१२॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति भूसूक्तम् ॥

नीलासूक्तम्

ॐ श्रृ॒ण्वन्ति श्रो॒णाम॒मृ॒तस्य॑ गो॒पाम् । पु॒ण्याम॒स्यामु॒प॒श्रृ॒णोमि॑ वा॒चम् । म॒हीं दे॒वी वि॒ष्णु॒पत्नी॑म॒जूर्याम् । प्र॒ती॒चीं
मे॒ना॒ह॒विषा॑ य॒जामः॑ । त्रे॒धा वि॒ष्णु॒रु॒गा॒यो वि॒च॒क्रमे॑ । म॒हीं दि॒वं पृ॒थि॒वीम॒न्तरि॑क्षम् । तच्छ्रो॒णैति॑ श्र॒व इ॒च्छमा॑ना ।
पु॒ण्यं॒श्लो॒कं य॒ज॒मा॒नाय॑ कृ॒ण्वती॑ ।^१ गृ॒णाहि॑ घृ॒तव॑ती स॒वित॒राधि॑प॒त्यैः प॒र्य॒स्वती॑ र॒न्ति॒रा॒शानो॑ अस्तु । ध्रु॒वा दि॒शां
वि॒ष्णु॒प॒त्य॒घो॒राऽस्ये॑शा॒ना स॒हसो॑ या म॒नोता॑ ॥ बृ॒ह॒स्प॒ति॒र्मा॒तरि॑श्चो॒त वा॒यु॒स्सन्धु॒वाना॑ वा॒ता अ॒भि॒नो॑ गृणन्तु । वि॒ष्ट॒म्भो
दि॒वो॒ध॒रु॒णः पृ॒थि॒व्या अ॒स्ये॑श्या॒ना ज॒गतो॑ वि॒ष्णु॒पत्नी॑ ॥ ॐ म॒हा॒दे॒व्यै च वि॒द्महे॑ वि॒ष्णु॒प॒त्यै च॑ धीमहि । तन्नो॑ नी॒ला
प्र॒चो॒दया॑त् ॥ ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति नीलासूक्तम् ॥

१. क्वचित् एतावान् पाठः भूसूक्ते एव वर्तते परन्तु अस्माकं सम्प्रदाये तु नीलासूक्ते एव पठ्यते । एतदनन्तरं क्वचित् ...नीलां दे॒वीं शरणम॒हं
प्रपद्ये सु॒तरा॑सि तर॒से नमः॑ । इत्यधिकः पाठः ।

शान्तिपञ्चकम्

ॐ शं नो मित्रः शं वरुणः । शं नो भवत्वयमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतं वदिष्यामि । सत्यं वदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तारम् ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ शं नो मित्रः शं वरुणः । शं नो भवत्ययमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ नमो वाचे या चौदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो मा मामृषयो मन्त्रकृतौ मन्त्रपतयः परादुर्माऽहमृषीन्मन्त्रकृतौ मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं

वाचमुद्यास० शिवामदस्ताञ्जुष्टाँ देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत् ॥ शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म
ब्रह्मप्रजापती । भूतं वदिष्ये भुवनं वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये सत्यं वदिष्ये तस्मा
अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं प्राणापानौ मृत्योर्मापातं
प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यास० शुश्रूषेण्याँ
मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ तच्छंयोरावृणीमहे । गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीँ स्वस्तिरस्तु नः । स्वस्तिर्मनुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शं नो
अस्तु द्विपदै । शं चतुष्पदे ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति शान्तिपञ्चकम् ॥

नारायणोपनिषद्

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ अथ पुरुषो ह वै नारायणोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति । नारायणात्प्राणो जायते । मनः सर्वेन्द्रियाणि च खं वायुर्ज्योतिरापः पृथिवी विश्वस्य धारिणी । नारायणाद् ब्रह्मा जायते । नारायणाद् रुद्रो जायते । नारायणादिन्द्रो जायते । नारायणात्प्रजापतयः प्रजायन्ते । नारायणाद् द्वादशादित्या रुद्रा वसवः सर्वाणि छन्दांसि । नारायणादेव समुत्पद्यन्ते । नारायणात् प्रवर्तन्ते । नारायणे प्रलीयन्ते । एतद्ग्वेदशिरोऽधीते ॥१॥

ॐ अथ नित्यो नारायणः । ब्रह्मा नारायणः । शिवश्च नारायणः । शक्रश्च नारायणः । कालश्च नारायणः । दिशश्च नारायणः । विदिशश्च नारायणः । ऊर्ध्वञ्च नारायणः । अधश्च नारायणः । अन्तर्बहिश्च नारायणः । नारायण एवेदं सर्वम् । यतद्भूतं यच्च भव्यम् । निष्कलङ्को निरञ्जनो निर्विकल्पो निराख्यतः शुद्धो देव एकौ नारायणः । न द्वितीयोऽस्ति कश्चित् । य एवं वेद । स विष्णुरेव भवति स विष्णुरेव भवति । एतद्यजुर्वेदशिरोऽधीते ॥२॥

ॐ इत्यग्रे व्याहरेत् । नम इति पश्चात् । नारायणाय इत्युपरिष्ठात् । ॐ इत्येकाक्षरम् । नम इति द्वे अक्षरे । नारायणाय इति पञ्चाक्षराणि । एतद्वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदम् । यो ह वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदमध्येति अनपब्रुवः सर्वमायुरेति । विन्दते प्राजापत्यं रायस्पोषङ्गौपत्यम् ततोऽमृतत्वमश्नुते ततोऽमृतत्वमश्नुत इति । एतच्छामवेदशिरोयोऽधीते ॥३॥

ॐ प्रत्यगानन्दं ब्रह्मपुरुषं प्रणवस्वरूपम् । अकार उकारो मकार इति । तानेकधा समभरत्तदेतदोमिति । यमुक्त्वा मुच्यते योगी जन्मसंसारबन्धनात् । ॐ नमो नारायणाय इति मन्त्रोपासकः । वैकुण्ठभुवनं गमिष्यति । तदिदं पुण्डरीकं विज्ञानघनम् । तस्मात्तडिदाभ मात्रम् । ब्रह्मण्यो देवकीपुत्रो ब्रह्मण्यो मधुसूदनः । ब्रह्मण्यः पुण्डरीकाक्षो ब्रह्मण्यो विष्णुरच्युत इति । सर्वभूतस्थमेकं वै नारायणः कारणपुरुषमकारणं परब्रह्मोम् । एतदथर्वशीरोयोऽधीते ॥४॥

प्रातरधीयानो रात्रिकृतं पापं नाशयति । सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । सायं प्रातरधीयानः पापोऽपापो भवति । मध्यन्दिनमादित्याभिमुखोऽधीयानः सद्यः पञ्चमहापातकोपपातकेभ्यः प्रमुच्यते । सर्ववेद पारायणपुण्यं लभते । नारायणसायुज्यमवाप्नोति । श्रीमन्नारायणसायुज्यमवाप्नोति । य एवं वेद । इत्युपनिषत् ।

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति नारायणोपनिषत् ॥

तैत्तिरीयोपनिषद्

प्रथमा शिक्षावल्ली

ॐ शं नो मि॒त्रः शं वरु॑णः । शं नो भव॑त्व॒र्य॒मा । शं न॒ इन्द्रो॒ बृह॒स्पतिः॑ । शं नो वि॒ष्णुरु॒रुक्मः॑ । नमो॒ ब्रह्म॑णे । नम॑स्ते वा॒यो । त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॒सि । त्वामे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्म॒ वदि॑ष्यामि । ऋ॒तं वदि॑ष्यामि । स॒त्यं वदि॑ष्यामि । तन्मा॒मवतु॑ । तद्व॒क्तार॑मवतु । अव॑तु मा॒म् । अव॑तु व॒क्तार॑म् ॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

शी॒क्षां व्या॑ख्यास्या॒मः । वर्णः॒ स्वरः॑ । मात्रा॒ बल॑म् । साम॑ सन्तानः । इत्यु॒क्तः शी॑क्षाध्या॒यः ॥१॥

स॒ह नौ॒ यशः॑ । स॒ह नौ॒ ब्रह्म॑व॒र्चस॑म् । अथा॒तः स॑हिताया उपनिषदं व्या॑ख्यास्या॒मः । पञ्च॑स्व॒धि॒कर॑णेषु । अधि॒लोक॑मधि॒ज्यौति॑षमधि॒विद्य॑मधि॒प्रज॑मध्या॒त्मम् । ता महा॑स॑हिता इत्याच॒क्षते॑ । अथा॒धि॒लोक॑म् । पृथि॒वी पू॒र्वरू॒पम् । द्यौरु॒त्तर॑रूपम् । आका॑शः स॒न्धिः ॥२॥

वा॒युः स॒न्धा॒नम् । इत्य॑धि॒लोक॑म् । अथा॒धि॒ज्यौति॑षम् । अग्निः पू॒र्वरू॒पम् । आदि॒त्य उत्तर॑रूपम् । आपः स॒न्धिः । वैद्यु॑तः स॒न्धा॒नम् । इत्य॑धि॒ज्यौति॑षम् । अथा॒धि॒विद्य॑म् । आचा॑र्यः पू॒र्वरू॒पम् ॥ ३ ॥

अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सन्धिः । प्रवचनं सन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता पूर्वरूपम् ।
पितोत्तररूपम् । प्रजा सन्धिः । प्रजननं सन्धानम् । इत्यधिप्रजम् ॥४॥

अथाध्यात्मम् । अधराहनुः पूर्वरूपम् । उत्तरा हनुरुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वासन्धानम् । इत्यध्यात्मम् ।
इतीमामहासंहिताः । य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः । ब्रह्मवर्चसेनात्राद्येन सुवर्गेण
लोकेन ॥५॥

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्योऽध्यमृताध्वसंबभूव । स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु । अमृतस्य देव धारणो भूयासम् ।
शरीरं मे विचर्षणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरिविश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधया पिहितः । श्रुतं मे गोपाय ।
आवहन्ती वितन्वाना ॥६॥

कुर्वाणाऽचीरमात्मनः । वासांसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे श्रियमावह । लोमशां पशुभिः सह
स्वाहा । आमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा^१ ॥ ७ ॥

१. क्वचित् एतदनन्तरम् — विमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा । प्रमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा । दमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा । शमायन्तु ब्रह्मचारिणः
स्वाहा ॥ इत्यधिकः पाठः ।

यशो जनेऽसानि स्वाहा । श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा । तं त्वा भग प्रविशानि स्वाहा । स मा भग प्रविश स्वाहा । तस्मिन् सहस्रशाखे । निभगाहं त्वयि मृजे स्वाहा । यथाऽऽपः प्रवतायन्ति । यथा मासा अहर्जरम् । एवं मा ब्रह्मचारिणः । धातरायन्तु सर्वतः स्वाहा । प्रतिवेशोऽसि प्रमा पाहि^१ प्रमा पद्यस्व ॥८॥

भूर्भुवस्सुवरिति वा एतास्तिम्रो व्याहृतयः । तासामुहस्मैतां चतुर्थीम् । माहाचमस्यः प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । भूरिति वा अयं लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । सुवरित्यसौ लोकः ॥९॥

मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव इति वायुः । सुवरित्यादित्यः । मह इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतींषि महीयन्ते । भूरिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुवरिति यजूंषि ॥१०॥

मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः । सुवरिति व्यानः । मह इत्यन्नम् । अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा । चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति ॥११॥

स य एषोऽन्तर्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरिण तालुके । य एष स्तन इवावलम्बते । सैन्द्रयोनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले । भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ ॥१२॥

१. भाहि । इति पाठभेदः ।

सुवरित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वराज्यम् । आप्नोति मनसस्पतिम् । वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः । एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्मं प्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्धममृतम् । इति प्राचीनयोग्योपास्व ॥१३॥

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशाः । अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा नक्षत्राणि । आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा । इत्यधिभूतम् । अथाध्यात्मम् । प्राणो व्यानोऽपानः उदानः समानः । चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक् । त्वक् चर्म मांसं स्नावास्थि मज्जा । एतदधि विधाय ऋषिरवोचत् । पाङ्क्तुं वा इदं सर्वम् । पाङ्क्तुं नैव पाङ्क्तुं स्पृणोतीति ॥१४॥

ओमिति ब्रह्म । ओमितीदं सर्वम् । ओमित्येतदनुकृति ह स्म वा अप्योश्चावयेत्याश्चावयन्ति । ओमिति सामानि गायन्ति । ओंशोमिति शस्त्राणि शंसन्ति । ओमित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिगृणाति । ओमिति ब्रह्मा प्रसौति । ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति । ओमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्नवानीति । ब्रह्मैवोपाप्नोति ॥ १५ ॥

ऋतञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च । तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च । दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च । अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यमिति सत्यवचा राथीतरः । तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः । स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः । तद्धि तपस्तद्धि तपः ॥१६॥

अहं वृक्षस्य रेरिवा । कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिव । ऊर्ध्वपवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि । द्रविणं सर्वर्चसम् । सुमेधा
अमृतोक्षितः । इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम् ॥१७॥

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति । सत्यं वद । धर्मं चर । स्वाध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियं धनमाहत्य
प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यात्र प्रमदितव्यम् । धर्मात्र प्रमदितव्यम् । कुशलात्र प्रमदितव्यम् । भूत्यै न प्रमदितव्यम् ।
स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम् ॥१८॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम् । मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो भव । यान्यनवद्यानि
कर्माणि । तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकं सुचरितानि । तानि त्वयौपास्यानि ॥१९॥

नो इतराणि । ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः । तेषां त्वयाऽऽसने न प्रशंसितव्यम् । श्रद्धया देयम् । अश्रद्धया देयम् ।
श्रिया देयम् । द्विया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात् ॥२०॥

ये तत्र ब्राह्मणाः संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामाः स्युः । यथा ते तत्र वर्तेरन् । तथा तत्र वर्तेथाः ।
अथाभ्याख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणाः संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामाः स्युः । यथा ते तेषु वर्तेरन् । तथा तेषु
वर्तेथाः । एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् । एवमुचैतदुपास्यम् ॥२१॥

ॐ शं नो मित्रः शं वरुणः । शं नो भवत्यर्यमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुक्मः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति शीक्षावल्ली ॥

द्वितीया ब्रह्मानन्दवल्ली

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ ब्रह्मविदाप्नोति परम् । तदेवाभ्युक्ता । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् । सोऽश्नुते सर्वान्कामान् सह । ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मादात्मनः आकाशः संभूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः । अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः । ओषधीभ्योन्नम् । अन्नात्पुरुषः । स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः । तस्येदमेव शिरः । अयं दक्षिणः पक्षः । अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा । इदं पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥१॥

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीऽश्रिताः । अथो अन्नैर्नैव जीवन्ति । अथैनदपि यन्त्यन्ततः । अन्नं हि भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात् सर्वोषधमुच्यते । सर्वं वै तेऽन्नमाप्नुवन्ति । येन ब्रह्मोपासते । अन्नं हि भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात् सर्वोषधमुच्यते । अन्नाद्भूतानि जायन्ते । जातान्यन्नेन वर्धन्ते । अद्यतेऽस्ति च भूतानि । तस्मादन्नं तदुच्यते इति । तस्माद्वा एतस्मादन्नरसमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा प्राणमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्राण एव शिरः । व्यानो दक्षिणः पक्षः । अपान उत्तरः पक्षः । आकाश आत्मा । पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥२॥

प्राणं देवा अनुप्राणन्ति । मनुष्याः पशवश्च ये । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्सर्वायुषमुच्यते । सर्वमेव त आयुर्यन्ति । ये प्राणं ब्रह्मोपासते । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्सर्वायुषमुच्यते इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मात् प्राणमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा मनोमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य यजुरेव शिरः । ऋग्दक्षिणः पक्षः । सामोत्तर पक्षः । आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥३॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न विभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतं दक्षिणः पक्षः । सत्यमुत्तरः पक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानं देवाः सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेद । तस्माच्चेत्र प्रमाद्यति । शरीरं पाप्मनो हित्वा । सर्वान् कामान् समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात् । अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रियमेव शिरः । मोदो दक्षिणः पक्षः । प्रमोदः उत्तर पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥५॥

असन्नेव स भवति । असद्ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद । सन्तमेन ततो विदुरिति । तस्यैष एव शरीर आत्मा । यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उताविद्वानमुं लोकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती ३ । आहौं विद्वानमुं लोकं प्रेत्य । कश्चित्समश्नुता ३ उ । सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायियेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । इदं सर्वमसृजत । यदिदं किञ्च । तत्सृष्ट्वा । तदेवानुप्राविशत् । तदनु प्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तं चानिरुक्तं च । निलयनं चानिलयनं च । विज्ञानं चाविज्ञानं च । सत्यं चानृतं च सत्यमभवत् । यदिदं किञ्च । तत्सत्यमित्याचक्षते । तदप्येष श्लोको भवति ॥६॥

असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मानं स्वयमकुरुत । तस्मात्तत्सुकृतमुच्यत इति । यद्वै तत् सुकृतम् । रसो वै सः । रसं ह्येवायं लब्ध्वाऽऽनन्दी भवति । को ह्येवान्यात् कः प्राण्यात् । यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवाऽऽनन्दयाति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते । अथ सोऽभयं गतो भवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नुदरमन्तरं कुरुते । अथ तस्य भयं भवति । तत्वेव भयं विदुषोऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भवति ॥७॥

भीषाऽस्माद्वातः पवते । भीषोदैति सूर्यः । भीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति पञ्चम इति । सैषाऽऽनन्दस्य मीमांसा भवति । युवा स्यात्साधु युवाऽध्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषा आनन्दाः । स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः । स एको देवगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स एकः पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एक

आजानजानां देवाना॑मान॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतं आजानजानां देवाना॑मान॒न्दाः । स एकः कर्मदेवानां देवाना॑मान॒न्दः । ये कर्मणा देवाना॑पियन्ति । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतं कर्मदेवानां देवाना॑मान॒न्दाः । स एको देवाना॑मान॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतं देवाना॑मान॒न्दाः । स एक इन्द्रस्याऽऽन॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतमिन्द्रस्याऽऽन॒न्दाः । स एको बृहस्पतै॑रान॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतं बृहस्पतै॑रान॒न्दाः । स एकः प्रजापतै॑रान॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । ते ये शतं प्रजापतै॑रान॒न्दाः । स एको ब्रह्मण॑ आन॒न्दः । श्रोत्रियस्य चाकाम॑हतस्य । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासा॑वादित्ये । स एकः । स य एवं॑वित् । अस्माल्लो॑कात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्राम॑ति । एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्क्राम॑ति । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्क्राम॑ति । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क्राम॑ति । एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क्राम॑ति । तदप्येष श्लो॑को भवति ॥८॥

यतो॒ वाचो॒ निर्वर्त॑न्ते । अप्रा॑प्य मनसा॒ सह । आनन्दं॑ ब्रह्म॑णो वि॒द्वान् । न बिभे॑ति कुतश्च॒नेति॑ । एत॑ह॒वाव॑ न त॒पति॑ । किमह॑साधु॒ नाक॑रवम् । किमहं॑ पापमकर॑वमि॒ति । स य एवं॑ विद्वानेते आत्मानं॑ स्पृणुते । उ॒भे ह्येवै॑ष एते आत्मानं॑ स्पृणुते । य एवं॑ वेद । इत्यु॑पनिषत् ॥९॥

ॐ सह॒ ना॒ववतु॑ । सह॒ नौ॑ भुनक्तु । सह॒ वी॒र्यं॑ करवावहै । तेज॒स्विना॒वधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहै॑ । ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ।
॥ इति ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

तृतीया भृगुवल्ली

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत्प्रौवाच । अत्र प्राणं चक्षुश्श्रोत्रं मनो वाचमिति । तँहौवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व । तद् ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥१॥

अत्र ब्रह्मेति व्यजानात् । अत्राद्ध्यैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अत्रेन जातानि जीवन्ति । अत्र प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तँहौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥२॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्ध्यैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तँहौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥३॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । त० हौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥४॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानेन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । त० हौवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥५॥

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दाध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन्प्रतिष्ठिता । य एवं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥६॥

अन्नं न निन्द्यात् । तद्व्रतम् । प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥७॥

अत्र न परिचक्षीत । तद्व्रतम् । आपो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥८॥

अन्नं बहु कुर्वीत । तद्व्रतम् । पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान् भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥९॥

न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद्व्रतम् । तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्नं राद्धम् । मुखतोऽस्मा अन्नं राध्यते । एतद्वै मध्यतोऽन्नं राद्धम् । मध्यतोऽस्मा अन्नं राध्यते । एतद्वै अन्ततोऽन्नं राद्धम् । अन्ततोऽस्मा अन्नं राध्यते । य एवं वेद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः । कर्मेति हस्तयोः ।

गतिरिति पादयोः । विमुक्तिरिति पायौ । इति मानुषीस्समाज्ञाः । अथ दैवीः । तृप्तिरिति वृष्टौ । बलमिति विद्युति । यश इति पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे । सर्वमित्याकाशे । तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत । प्रतिष्ठावान् भवति । तन्मह इत्युपासीत । महान् भवति । तन्मन इत्युपासीत । मानवान् भवति । तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्तोऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान् भवति । तद्ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत । पर्येणं म्रियन्ते द्विषन्तः सपत्नाः । परियेऽप्रिया भातृव्याः । स यश्चायं पुरुषे ।

यश्चासावादि॒त्ये । स एकः । स य एवं॒वित् । अस्माल्लो॒कात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क॒म्य । एतं
प्राणमयमात्मानमुपसङ्क॒म्य । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्क॒म्य । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क॒म्य ।
एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क॒म्य । इमान् लोकान्कामात्री कामरूप्यनुस॒ज्वरन् । एतत् साम गायत्रास्ते । हा ३ वुहा ३ वुहा ३ वु
। अ॒हमन्नम॒हमन्नम॒हमन्नम् । अ॒हमन्नादो॒ऽहमन्नादो॒ऽहमन्नादः । अ॒हँ॑श्लोक॒कृदहँ॑श्लोक॒कृदहँ॑श्लोक॒कृत् । अ॒हमस्मि
प्रथमजा ऋता ३ स्य । पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य ना ३ भाइ । यो मा ददाति स इदेव मा ३ वाः । अ॒हमन्नम॒न्नमदन्त॒मा ३ द्वि ।
अ॒हं विश्वं भुव॒नम॒भ्यभ॒वाम् । सुव॒र्न ज्योतीः॑ । य एवं वेद । इत्यु॒पनिषत् ॥१०॥

ॐ स॒ह ना॒ववतु । स॒ह नौ॑ भुनक्तु । स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै । तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑ ।

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ इति भृगुवल्ली ॥

॥ इति तैत्तिरीयोपनिषत् ॥

श्रीमते रामानुजाय नमः

पुस्तक प्राप्ति स्थानहरू :-

१. श्रीवेङ्कटेश मन्दिर(देवस्थान) गौशाला वत्तीसपुतली
काठमाण्डौ, फो. ०१-४४७२५७१
२. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, पाञ्चाली, विराटनगर-१६
मोरङ्ग, फो. ०२१-४७१५७३
३. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर, धनगढी,
कैलाली, फो. ०९१-५२१५८४
४. श्रीलक्ष्मीनारायण मन्दिर कञ्चनवारी, विराटनगर-५
मोरङ्ग, फो. ०२१-४६१९८९
४. श्रीवैष्णव परिषद्को केन्द्रीय कार्यालय, (श्रीगोदावेणुगोपाल मन्दिर),
मैतिदेवी, काठमाण्डौ, फो. ०१-४४२३५३९
५. श्रीवैष्णव युवा परिषद्को केन्द्रीय कार्यालय,
(श्रीमद्रामानुज वेद वेदविद्याश्रम,) गैडाकोट फो. ०५६-५०१०५५
६. श्रीरङ्गवेङ्कटेश मुक्तिनारायण मन्दिर, (श्री मुक्तिनाथ वेदविद्याश्रम)
कुडुलेफेदी, बाग्लुङ,

वै.वा. श्री १००८ गोविन्दाचार्य (जनकपुर)

स्वामीजी महाराजका कृपापात्र

प्रकाशनार्थ आर्थिक सहयोगी

श्रीमान् आत्माराम मुरारका श्रीमती देवनायकी मुरारका